

ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В МЕДИЧНИХ І ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Сучасний період характеризується бурхливим розвитком господарського законодавства, в тому числі й у галузі охорони здоров'я. Складність правового регулювання сфери господарювання в цій царині зумовлено об'єктивними чинниками – динамізмом і різноманітністю господарських відносин, що підвищує вимоги до її організаторів щодо знань господарського права і практичних навичок застосування його норм у повсякденній правозастосовчій практиці на локальному рівні, при розробці установчих і внутрішніх документів господарюючих або негосподарюючих суб'єктів, господарських договорів тощо.

Сьогодні існує дефіцит фахівців організації й управління у сфері охорони здоров'я, які б мали відповідні знання з теорії господарського права. У той же час важливим регулятором господарських відносин, у тому числі й у цій галузі, є господарсько-правові норми, що закріплюють указівки, розпорядження або вимоги держави, владно-виконавчих

структур, місцевих органів самоврядування, підприємств та організацій. Структура цих норм включає цілі й завдання, для реалізації яких її прийнято, порядок діяльності, встановлений у нормативному документі, відповідальність за його порушення чи невиконання, результати реалізації даної норми, вжиті заходи щодо поліпшення її ефективності. Підвалини господарсько-правових норм становить господарське законодавство, мета якого – встановити державний господарський порядок і забезпечити реальний захист інтересів суб'єктів економіки [4]. Іншими словами, пріоритет ідеї верховенства права серед інших засобів соціального регулювання й послідовне її впровадження в життя тягнуть за собою зростання ролі і значення юридичної освіти в нашій країні [7].

Обґрунтування важливості правових орієнтирів у даній галузі є предметом дослідження багатьох правників і практичних працівників, як-то: В.М. Третьяков [9],

З.С. Гладун [1], З.О. Надюк [6], В.М. Рудий [8] та ін. Але зазначені фахівці не приділили достатньої уваги саме аргументації викладення дисципліни господарського права для організаторів охорони здоров'я. Ось чому мета даної статті – розглянути питання щодо запровадження теоретичної дисципліни «Основи господарського права» в медичних і фармацевтичних закладах освіти.

З боку різних громадських організацій розвинених країн здійснюються спроби впровадження інноваційних проектів на Україні, які мають на меті поліпшення й удосконалення організаційних та управлінських механізмів реформування цієї важливої галузі. Особливу увагу слід звернути на спільний проект Європейського Союзу та фонду TESIS «Фінансування й управління у сфері охорони здоров'я», який останнім часом втілюється в життя в окремих регіонах України. Його сутність полягає у створенні лікувально-профілактичних закладів на базі державних або комунальних підприємств [8]. Усе більше фахівців звертають увагу на необхідність запровадження таких господарсько-правових засобів державного регулювання, як державне замовлення, ліцензування, квотування, стандартизація, регулювання цін і тарифів тощо, які необхідно розглядати як важливий складник господарсь-

ко-правового аналізу. Важливим кроком на шляху розбудови, реформування й завершення формування для цього належного законодавства має стати втілення в життя комплексу організаційно-правових заходів.

В.В. Комаров у доповіді щодо проблем вищої юридичної освіти особливий наголос зробив на тому, що саме фахівці з вищою юридичною освітою мають забезпечити процеси розбудови демократичної, соціальної, правової держави, і підкреслив, що збільшення чисельності юристів істотно не позначилося на забезпеченні різних сфер суспільного життя висококваліфікованими юридичними кадрами [3]. Зазначене, на нашу думку, й передбачає необхідність підготовки (в тому числі й для галузі охорони здоров'я) організаторів з фундаментальними основами господарсько-правових знань. Хоча провідне місце в системі юридичної освіти й належить вищим державним юридичним закладам, останнім часом все частіше у професійній підготовці фахівців – організаторів медичного й фармацевтичного напрямку виникає проблема вдосконалення їх господарсько-правових знань, особливо з урахуванням того, що професійна медична й фармацевтична діяльність є об'єктом постійного державного публічного нагляду. Державність госпо-

дарського законодавства полягає у встановленні державою порядку діяльності господарюючих суб'єктів у вигляді аптечних закладів або негосподарюючих суб'єктів при здійсненні господарчого забезпечення статутної діяльності у вигляді державних і комунальних лікувально-профілактичних закладів і в організації системи управління соціально-економічними, політичними та іншими процесами на підставі правових засобів. Особливо це важливо на фоні майбутнього впровадження обов'язкового медичного страхування і таких господарсько-правових засобів державного регулювання, як медичні стандарти.

Останнім часом в Україні все більше уваги приділяється розвитку медичного права, але деякі дослідники (наприклад, В.М. Третьяков [9]) розглядають його розвиток лише в межах інституту цивільного права. З.С. Гладун [1], будучи прихильником медичного права як окремої комплексної галузі права взагалі, вважає, що треба більш предметно сконцентрувати увагу (як законодавця, інших вищих органів державної влади, так і юристів – науковців і практиків) на проблемах і невирішених питаннях правового регулювання відносин у цій сфері, що дозволить активніше формувати правозастосовчу практику і шляхом включення їх у програми на-

вчальних закладів поліпшить правову підготовку, в тому числі медичних і фармацевтичних працівників-організаторів.

Якщо залишити поза увагою дискусію щодо необхідності впровадження такої галузі права, як медичне, то необхідно звернути увагу на очевидну соціальну значимість питань господарсько-правових знань у системі охорони здоров'я. Адже остання охоплює надзвичайно широке коло відносин, що виникають на підставі конституційних прав особи на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування, що передбачає реальне існування конституційно-правових, адміністративно-правових, цивільно-правових і господарсько-правових відносин тощо. Залежно від виду відносин, що виникають у цій сфері, у них беруть участь різні суб'єкти права. Але організація й управління охороною здоров'я потребує більш широкого застосування господарсько-правових аспектів від певних посадових осіб, функціонування інших правових відносин, що залишаються на розгляд фахівців-правознавців. Одним із чинників, що сприяють розвитку господарського законодавства у досліджуваній сфері, є зростання витрат на медико-санітарну допомогу. У зв'язку із цим виникає необхідність активніше підвищувати роль організаторів медичної й

фармацевтичної системи в установлені пріоритетних завдань сфери охорони здоров'я щодо господарсько-правового забезпечення їх реалізації.

Слід констатувати, що у 2004 р. Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) затвердило для лікарів – організаторів охорони здоров'я та лікарів інших спеціальностей програму «Медичне право». Сьогодні цей курс читається у Львівському й Донецькому національних медичних університетах [10]. Проте, на жаль, акцентуючи увагу на конституційних, цивільних, трудових, адміністративних, фінансових та інших відносинах, зазначена Програма не приділяє достатньо уваги господарсько-правовим у сфері охорони здоров'я. Не порушуються зазначені питання й у фахових юридичних виданнях. За такого підходу вчених і практичних працівників до проблем господарсько-правової підготовки організаторів охорони здоров'я своєчасна і якісна їх підготовка може опинитися під загрозою, що, у свою чергу, може поставити під загрозу й саме реформування галузі охорони здоров'я.

Однією із основних проблем викладання основ господарсько-го права в медичних і фармацевтичних закладах освіти є потреба в належним чином підготовлених кадрах. Така підготовка необхідна не лише для викладання

курсу господарського права. Ці кадри можуть бути використанні в системі управління охороною здоров'я. Надзвичайно складною для медичних і фармацевтичних навчальних закладів залишається проблема комплектування штату кваліфікованими науково-педагогічними кадрами, оскільки характер і специфіка їх діяльності вимагають від викладачів високої теоретичної підготовки, вченого ступеня, вченого звання в поєднанні з наявністю практичного досвіду в конкретній сфері – медичній або фармацевтичній. Навіть у найпрестижніших навчальних медичних або фармацевтичних закладах освіти це питання стоїть дуже гостро. У жодному із вузів зазначеної категорії (в тому числі національного рівня) не працюють досвідчені фахівці з господарського права. Поповнення юридичних науково-педагогічних кадрів у зазначених закладах освіти здійснюється стихійно. А раз бракує науковців-правознавців зі спеціальності «господарське право», можна стверджувати й про відсутність належного орієнтування організаторів системи охорони здоров'я в питаннях господарського права. Як наслідок – організатори системи охорони здоров'я не в повній мірі розуміють різницю між господарюючим і негосподарюючим суб'єктами, не обізнані в розмежуванні їх прав та обов'язків

щодо господарської діяльності або господарчого забезпечення, не розрізняють підприємницьку діяльність з некомерційною. В результаті цього лікувально-профілактичні заклади державної й комунальної форми власності, що існують як негосподарючі суб'єкти здійснюють господарську діяльність замість господарчого забезпечення і, навпаки, керівники некомерційних суб'єктів господарювання замість господарської діяльності працюють в умовах господарчого забезпечення, чим порушують права пацієнта на безоплатну медичну допомогу або якісне медичне обслуговування.

В умовах регулювання попиту та пропозицій медичного й фармацевтичного обслуговування з метою досягнення максимально можливих позитивних результатів організаторам охорони здоров'я доцільно застосовувати відповідні стратегії ефективного розподілу ресурсів, які передбачають: а) втілення в життя договірних відносин між розпорядниками бюджетних коштів або фонду соціального медичного страхування й постачальниками медичних послуг; б) запровадження механізмів оплати постачальникам медичних послуг, орієнтованих на врахування результативності їх роботи; в) здійснення раціональної фармацевтичної політики, що передбачає еконо-

мічно ефективне забезпечення населення лікарськими засобами; г) підвищення ефективності капіталовкладень в охорону здоров'я шляхом досягнення оптимального співвідношення між інвестиціями, медичними технологіями, наявними коштами й реформами [8, с. 164].

Через відсутність дійової стратегії підготовки організаторів охорони здоров'я з'являються негативні тенденції випуску «гібридних» кадрів молодих фахівців, як, наприклад, у Національній медичній академії післядипломної освіти, яка налагодила навчання лікарів-юристів, видаючи це за позитивний досвід [2]. Але ж загальновідомо, що ефективність діяльності навчального закладу значною мірою визначається рівнем навчально-методичного забезпечення учбового процесу. Якісно й на належному рівні цю роботу може виконати тільки крупний спеціалізований навчальний заклад [7]. Отже, вважаємо недоцільним у медичному закладі вводити спеціальність, лікаря-юриста, а правильніше було б, щоб для організаторів охорони здоров'я викладали основи господарського права досвідчені відповідні фахівці. Для забезпечення цього процесу постає питання підготовки підручників з основ господарського права саме для медичних і фармацевтичних закладів освіти.

З метою реалізації державних програм реформування охорони здоров'я необхідна нова фармація організаторів-господарників охорони здоров'я з визначенням їх особливих функцій. Вони зобов'язані забезпечити на законодавчій основі правове управління господарськими процесами й реалізацію державних вимог щодо якісного медичного й фармацевтичного обслуговування населення. Україна відчуває дефіцит таких управлінців з охорони здоров'я зі спеціальною господарсько-правовою освітою. Спроба реформувати цю галузь без таких фахівців, поліпшити медикаментозне забезпечення населення приречена на невдачу. Формування ринкових засад в економічному розвитку суспільства потребує глобальних структурних перетворень у регулюванні відносин, що виникають на ринку медичних і фармацевтичних послуг. Кожен із цих сегментів ринку вимагає власних і водночас взаємоузгоджених і визначених законами господарсько-правових механізмів державного регламентування. Не випадково саме ці механізми правознавці адресують до відносин з організації системи охорони здоров'я, управління цією галуззю, обов'язкового медичного страхування, ліцензування й акредитації закладів охорони здоров'я й експертизи якості медичної допомоги [5].

Настав час для всебічного обговорення проблем підготовки й перепідготовки організаторів цієї системи в контексті господарсько-правових знань. Адже її організатори при здійсненні своєї професійної діяльності поруч з господарсько-правовими засобами державної регламентації галузі охорони здоров'я стикаються із задіянням, наприклад, господарсько-правових договорів, як-то: купівлі-продажу, постачання, послуг, лізингу, оренди тощо. Деякі з договорів укладаються лише із застосуванням спеціальних процедур, приміром, у випадку закупівлі за державні кошти. Інакше кажучи, організатор системи охорони здоров'я повинен постійно вдосконалювати свою професійну підготовку шляхом поглиблення й розширення знань, отриманих при підготовці його як організатора. Без цього навіть досвідчений організатор системи цієї галузі невдовзі перетворюється на малодосвідченого працівника. Важливе значення має принципово нове бачення, оперування новими видами господарських договорів, їх аналіз з точки зору конституційного забезпечення прав громадян на охорону здоров'я.

Завданням курсу основ господарського права для організаторів системи охорони здоров'я є вивчення (1) конституційних засад у сфері господарювання;

(2) видів господарської діяльності; (3) поняття і значення організаційно-управлінських заasad у цій сфері, рівнів і форм регулювання господарської діяльності; (4) державного рівня організації господарською діяльністю й керівництва нею; (5) особливостей управління господарською діяльністю в державних і комунальних закладах охорони здоров'я; (6) методів регламентації господарських правовідносин; (7) поняття, ознак суб'єктів господарських правовідносин та основ їх правового статусу; (8) поняття підприємства та його основних правових ознак, видів та організаційно-правових форм підприємств; (9) особливостей правового становища окремих видів підприємств; (10) загальних тенденцій правового регулювання відносин у сфері економіки й особливостей правового режиму публічних форм власності; (11) поняття й видів господарських зобов'язань; (12) поняття й ознак господарського договору, його функцій, форм і порядку укладення; (13) класифікації господарських відносин за різними критеріями.

На користь запровадження основ господарського права як навчальної дисципліни для організаторів охорони здоров'я можна навести наступні аргументи. По-перше, правові норми, що регламентують господарські пра-

вовідносини в цій галузі, діють у царині суспільного буття, науки і практики, яка має свою специфіку. По-друге, така організаційна діяльність передбачає застосування норм господарського права, окреслених особливістю предмета правового регулювання.

Основам господарського права для медичних і фармацевтичних закладів освіти має бути притаманна низка специфічних рис, як-то: (а) наявність спеціальних господарсько-правових норм, пов'язаних з особливостями діяльності лікувально-профілактичних закладів усіх форм власності, (б) поставка продукції, (в) державне замовлення, (г) здійснення медичного й фармацевтичного обслуговування з боку суб'єктів господарювання або негосподарюючих суб'єктів. Значне місце у структурі господарського права для організаторів охорони здоров'я займає взаємозв'язок з нормами про соціальний захист, у тому числі про обов'язкове соціальне медичне страхування. На нашу думку, ця дисципліна для медичних і фармацевтичних закладів освіти повинна бути більш рельєфно окресленою і включати лише ті правовідносини, що мають чіткий характер, спрямований на якісне медичне й фармацевтичне обслуговування. Каталізатором теоретичного осмислення основ господарсько-

го права для вказаних закладів має стати запровадження обов'язкового медичного страхування, що здійснюється через стандартизацію діяльності охорони здоров'я, яке по-новому поставити питання про адміністративно-господарську відповідальність. Саме стандарти медичної допомоги можуть стати підґрунтям для оцінки повноти і якості виконаних медичних послуг [6].

Працюючи в умовах постійних соціально-економічних і технологічних змін, випускник вищого навчального закладу професійної підготовки спеціалістів-організаторів охорони здоров'я не може обмежуватися рівнем освіти, одержаним у вузі. Він повинен систематично вдосконалювати освіту і професійну підготовку шляхом поглиблення, розширення й оновлення знань, умінь і навичок на підставі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня і практичного досвіду, в тому числі з господарського права, тобто постійно підвищувати свою господарсько-правову кваліфікацію. На жаль, доводиться констатувати, що на сьогодні медичні й фармацевтичні заклади освіти самотужки неспроможні справитися із цим складним завданням. Брак єдиної державної політики в даній освітній сфері, спеціальної програми підвищення кваліфікації організаторів охоро-

ни здоров'я як господарників призводять до повної відокремленості цих навчальних закладів як один від одного, так і від Міністерства освіти і науки України, до формування вузьковідомчого підходу до навчального процесу, корпоративної замкненості.

Для виправлення такого становища необхідно, вбачається, доручити виконання зазначеної роботи профільним медичним і фармацевтичним вузам, які сьогодні мають відповідну структуру господарсько-правової освіти й науковий і науково-педагогічний потенціал з господарського права, підтримують тісні зв'язки з юридичними відомствами, постійно й досконало аналізують практику їх діяльності. Перехід відомчих закладів освіти з підготовки таких організаторів під науково-методичне керівництво профільних вузів, що мають базу з викладання основ господарського права – це веління часу, продиктоване нагальною потребою концентрації підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації організаторів охорони здоров'я, тісного зближення цих взаємопов'язаних ступенів навчання, розширення зворотних зв'язків між ними, втілення в життя принципу неперервності освіти, підвищення рівня фундаментальності господарсько-правової освіти. Такий перехід ліквідує дисбаланс і деформацію в роботі зазначених

закладів, надасть їй системності й цілеспрямованості, забезпечити інші заклади освіти навчально-методичним матеріалом, уніфікованими спеціальними програмами, визначить пріоритети, цілі й основні напрямки роботи. Реорганізація навчально-методичного забезпечення навчального процесу з підготовки організаторів у системі охорони здоров'я дозволить чіткіше накреслити необхідні етапи розширення знань, які були б тісно пов'язані між собою й поступово переходили з одного в інший при індивідуалізації форм навчання з ураху-

ванням стажу роботи, рівня підготовки й перспектив професійного зростання таких фахівців.

Таким чином, формування й затвердження основ господарського права як окремої комплексної дисципліни для організаторів охорони здоров'я дозволить більш предметно сконцентрувати увагу відповідних спеціалістів на проблемах реформування сфери охорони здоров'я й невирішених питаннях господарсько-правового регулювання цієї галузі, поліпшити правову підготовку медичних і фармацевтичних кадрів.

Список літератури: 1. *Гладун З.* Інформаційно-правовий простір. Проблеми формування медичного права в Україні // Юрид. вісн. України. – 2007. – №4. – С. 45–48. 2. *Калита В.* Медичне право: стан і перспективи розвитку // Укр. мед. газ. – 2007. – №6. – С. 4, 5. 3. *Комаров В.В.* Проблеми вищої юридичної освіти: Тези доп. та наук. повідом. наук.-метод. конф., Харків, 18 – 19 груд. 2001 р. / За ред. В.В. Комарова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. – С. 3–7. 4. *Коростей В.* Державність господарського законодавства // Право України. – 2003. – №10. – С. 128–131. 5. *Литовка А.Б., Литовка П.И.* Медицинское право – комплексная отрасль национального права России: становление, перспективы развития // Правоведение. – 2001. – №1. – С. 80–83. 6. *Надюк З.О.* Стандартизація медичної допомоги населенню України як засіб державного управління її якістю // Економіка та держава. – 2005. – №8. – С. 55–57. 7. *Півненко В., Мірошніченко Є.* Підвищувати ефективність функціонування навчальних закладів післядипломної освіти юристів // Право України. – 2003. – №9. – С. 108–111. 8. *Рудий В.М.* Законодавче забезпечення реформи системи охорони здоров'я в Україні. – К.: Сфера, 2005. – 272 с. 9. *Третьяков В.М.* До питання про формування в Україні галузі медичного права // Економіка та держава. – 2006. – №1. – С. 16–18. 10. *Устинов О.* Медичне право в Україні: проблеми становлення та розвитку // Аптека. – 2007. – №19(590). – С. 94, 95.

Надійшла до редакції 21.01.2008 р.